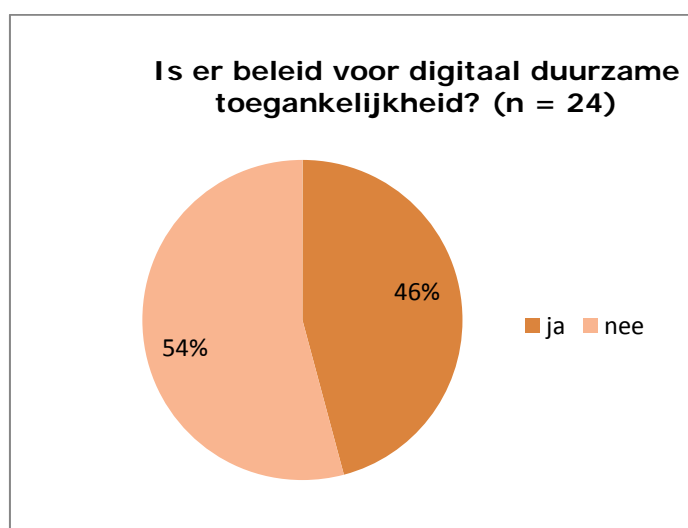

Nulmeting Archief2020

Kwantitatieve schets van digitale duurzaamheid in de archiefsector

Margriet Noordman & Marco de Niet
m.m.v. Jeanine Tieleman

Den Haag
Stichting Digitaal Erfgoed Nederland (DEN)
Maart 2014

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Algemeen beeld	4
3. 'Facts & Figures'	4
3.1 Programmalijn 1: Digitale duurzaamheid	5
3.2 Programmalijn 2: Openbaarheid en selectie	10
3.3 Programmalijn 3: Toegankelijkheid	11
3.4 Programmalijn 4: Documenteren van de samenleving	14
3.5 Programmalijn 5: Kwaliteitszorg en bestelversterking	15
Bijlage 1: De archiefsector in enkele kengetallen	19
Bijlage 2. Gebruikte bronnen	20

1. Inleiding

Dit document heeft stichting Digitaal Erfgoed Nederland (DEN) in opdracht van het Programmabureau Archief 2020 opgesteld. Het doet verslag van het onderzoek dat DEN in de periode augustus-oktober 2013 heeft gedaan naar de beschikbaarheid van kwantitatieve informatie ('facts & figures') over digitaal duurzame beschikbaarstelling van informatie door Nederlandse archiefinstellingen. Met archiefinstellingen wordt de brede archiefsector bedoeld, dus rijksarchieven, gemeente- en streekarchieven, categorale archieven etc.

Het onderzoek waarvan hier verslag wordt gedaan, maakt onderdeel uit van de Nulmeting van het programma Archief 2020. De opdracht aan DEN beperkt zich tot de praktijk bij archiefinstellingen. Onderzoek naar kwantitatieve informatie over digitale duurzaamheid bij overheden maakte geen onderdeel uit van de opdracht (al komen enkele grafieken als context wel langs in het onderzoek). Dit document biedt bouwstenen voor verder onderzoek binnen Archief2020 om in het kader van de Nulmeting de voortgang van het programma en de resultaten onder archiefvormers en archiefinstellingen te kunnen meten.

Dit document is gebaseerd op literatuuronderzoek. Er zijn al veel publicaties op het gebied van digitale duurzaamheid bij archieven, zoals van het Testbed Digitale Bewaring (gestart in 2001, nu onderdeel van de kennisbank van het Nationaal Archief), de Taskforce Digitale Toegankelijkheid Archieven (2005-2009; de resultaten zijn overgeheveld naar de websites van het NA en DEN), de Monitor ICT-deskundigheidsbevordering van Erfgoed Nederland (2004-2009), de monitor- en benchmarkingactiviteiten van de branchevereniging BRAIN, de Archiefcoalitie Digitale Duurzaamheid (opgericht in 2010) en de daaruit voortgekomen Werkgroep Voorbereiding Implementatie E-depot. Er bestaat geen totaaloverzicht met actuele kwantitatieve gegevens over de praktijk bij archiefinstellingen. Dit document biedt niet dat totaaloverzicht, maar geeft wel een aanzet daartoe. Binnen het beschikbare tijdsbestek was geen gelegenheid voor nieuw veldonderzoek. Omdat DEN nauw betrokken is bij kwantitatief onderzoek naar de digitale praktijk van erfgoedinstellingen, zijn wel gegevens uit breder onderzoek (bijv. de Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid en ENUMERATE) speciaal voor dit rapport bewerkt en toegespitst op de archiefsector.

De grafieken die gepresenteerd worden, kunnen betrekking hebben verschillende dwarsdoorsnedes uit de archiefsector (bijv. alleen rijksarchieven) of kunnen gekleurd zijn door de mate of aard van respons op een specifieke enquête. Omdat veel instellingen anoniem aan enquêtes hebben deelgenomen, zijn precieze reconstructies van de dwarsdoorsnedes helaas niet te geven. Er is soms sprake van een gering aantal respondenten. Dit is gelijk een oproep aan archiefinstellingen om in het vervolg mee te doen met dergelijk onderzoek ten behoeve van betere representativiteit.

De opbouw van dit document is gebaseerd op de vijf programmalijnen van Archief 2020:

1. Digitale duurzaamheid
2. Openbaarheid en selectie
3. Toegankelijk van de Archiefcollectie Nederland
4. Collectievorming / Documenteren van de samenleving
5. Kwaliteitszorg en bestelversterking.

In overleg met het programmabureau is in het onderzoek de meeste aandacht uitgegaan naar programmalijnen 1 (Digitale duurzaamheid) en 3 (Toegankelijkheid).

2. Algemeen beeld

De belangrijkste bevinding uit het onderzoek is dat beleid en consolidatie achterblijven bij de digitale praktijk van alledag. Bijna alle archieven beheren inmiddels digitale collecties, inclusief *born-digital* materiaal dat niet gemakkelijk vervangbaar is als er geen goed beheer wordt uitgeoefend. Archiven beheren ook digitaal materiaal dat niet voor de lange termijn bewaard hoeft te worden, maar dat betreft slechts een gering aandeel.

Via de eigen digitaliseringsactiviteiten en de verwerving van *born digital* informatie bouwen de archiefinstellingen aan eigen informatiesystemen, deels in huis, deels extern belegd. Bijna de helft heeft te maken gehad met onherstelbaar dataverlies. De verwachte groei van de hoeveelheid data loopt in de terabytes, weinig instellingen verwachten in de komende 5 jaar over de grens van een petabyte te gaan. Een kanttekening die hierbij gemaakt moet worden, is dat archieven (en andere erfgoedinstellingen) erkennen dat er veel digitale informatie verloren gaat die 'collectiewaardig' is. Wat de digitalisering van de historische collecties betreft moeten we ervan uit gaan dat dit zeker nog zo'n 50 jaar in beslag gaat nemen bij gelijkblijvende middelen en technologie. Het betreft dan alleen de collectieonderdelen die de archieven zelf digitaliseringswaardig vinden.

De beleidsmatige relatie tussen digitaal duurzame opslag en toegankelijkheid tot het digitale materiaal is vaak nog niet eenduidig benoemd. Bijna de helft van de instellingen heeft nog geen vastomlijnd beleid voor digitaal duurzame toegankelijkheid tot de collecties. Dat is niet alleen een interne kwestie. Ook wetgeving rond bijvoorbeeld auteursrecht is een hindernis voor instellingen om een samenhangend beleid uit te kunnen voeren. Veel archieven voeren een ruimhartig beleid bij opname en beheer van bestandsformaten. Dit doet enerzijds recht aan de diversiteit van het digitale aanbod, anderzijds kan dit standaardisatie ten behoeve van langdurig beheer afremmen.

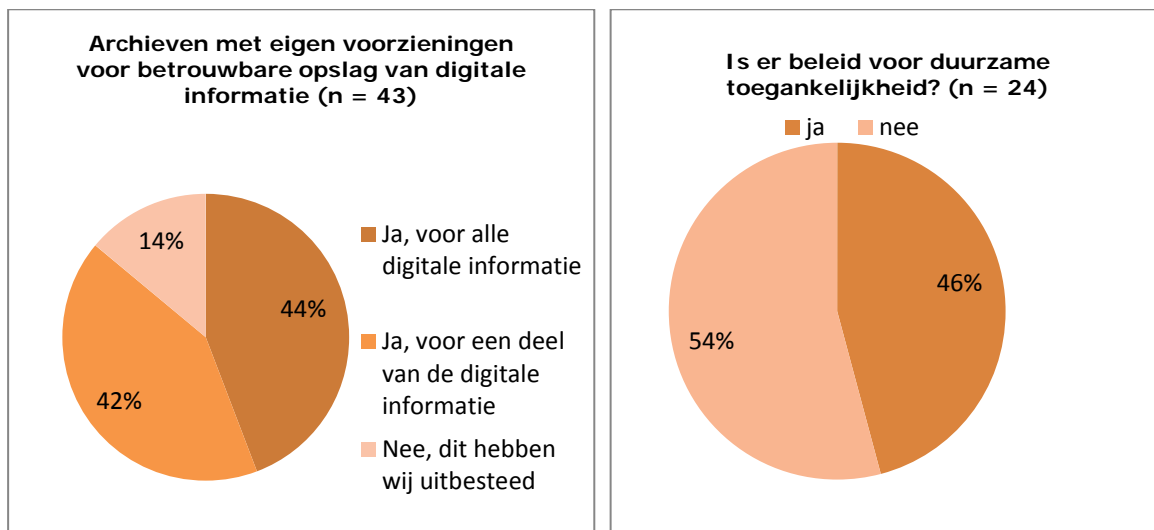
Al enige jaren zijn er binnen de archiefsector 'best practices' op het gebied van digitale duurzaamheid: het Nationaal Archief, het Stadsarchief Amsterdam en het Gemeentearchief Rotterdam, die ieder een eigen e-depot hebben ontwikkeld. Een cruciale vraag voor veel instellingen is: treed ik in het voetspoor van deze instellingen en start ik de bouw van een eigen e-depot, of wacht ik, mede in verband met de hoge kosten en de vereiste kennis, op de totstandkoming van gemeenschappelijke voorzieningen? Op dit moment hebben de meeste instellingen nog geen aansluiting op dergelijke gemeenschappelijke voorzieningen. Aangezien ook andere instellingen dan archieven (bijv. bibliotheken en musea) prioriteit willen geven aan het digitaliseren van hun eigen archiefmateriaal, lijkt het verstandig ook met partijen buiten de archiefsector samen te werken bij het opzetten van een gemeenschappelijke infrastructuur voor digitaal duurzame toegankelijkheid tot archiefmateriaal.

Al met al lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat door de alomtegenwoordigheid van digitale collecties de urgentie wel gevoeld wordt om toe te werken naar goede voorzieningen voor langdurig beheer van digitaal archiefmateriaal, maar het beleid blijft erbij achter. De archiefsector bevindt zich in een transitie (een woord dat veel gebruikt wordt in de literatuur) en er moeten nog veel belangrijke beslissingen genomen worden over toekomstige verantwoordelijkheden en dienstverlening, met name op het gebied van beleid, infrastructuur, organisatie en samenwerking.

Een laatste observatie: de archiefsector zou zelf meer werk moeten maken van een betere en grootschaligere kwantitatieve onderbouwing van hun digitaal duurzame activiteiten.

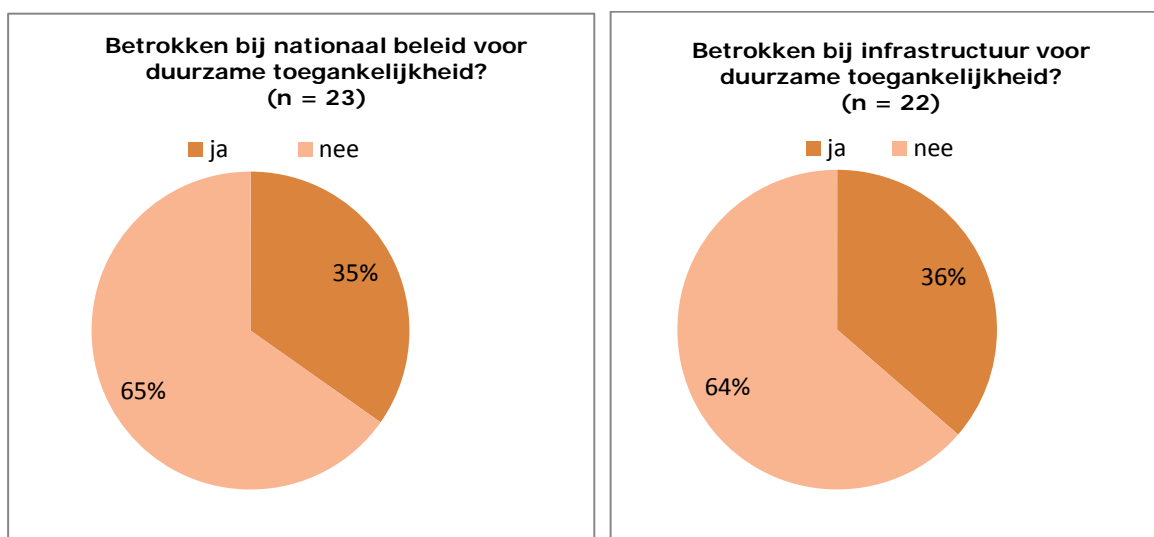
3. 'Facts & Figures'

3.1 Programmalijn 1: Digitale duurzaamheid

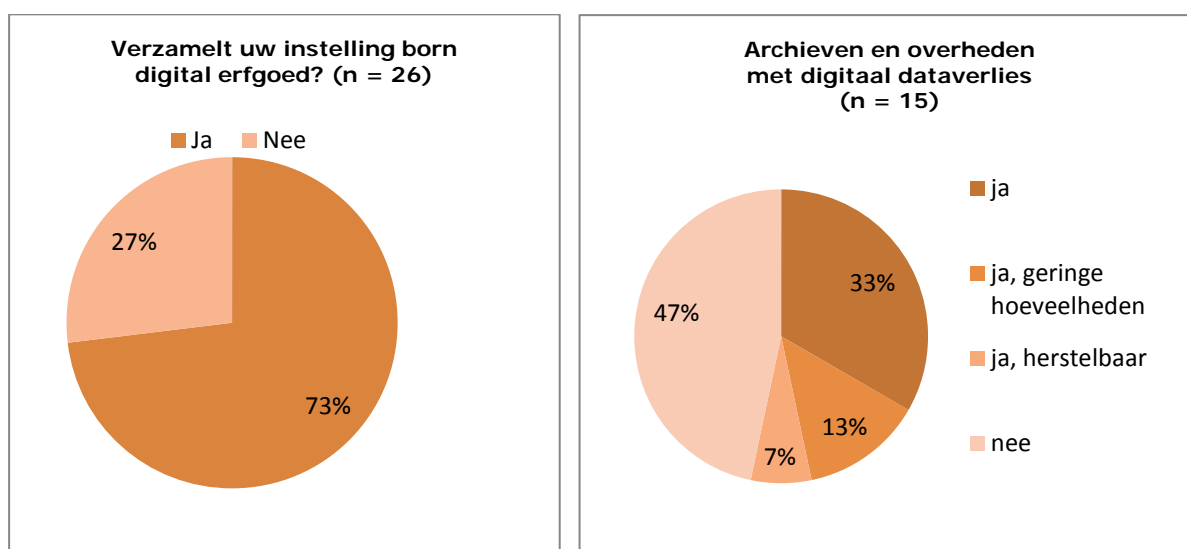
Figuur 1 (NCDD werkgroep opslag) & 2 (DEN, ENUMERATE-NL)

86% van de archiefinstellingen in Nederland beheren zelf opslagsystemen voor (een deel van) hun digitale informatie maar nog niet de helft heeft een geformaliseerd beleid om die informatie voor de langere termijn te behouden. Ook zijn niet alle voorzieningen voor opslag geschikt voor conserveringshandelingen. Dit mag worden geconcludeerd uit het feit dat er in de Nederlandse archiefsector slechts drie operationele e-depots zijn die zijn opgezet volgens de OAIS-standaard om daadwerkelijk digitale duurzaamheid te kunnen garanderen (de drie zijn Nationaal Archief, Stadsarchief Amsterdam en Gemeentearchief Rotterdam). Het e-depot van het Stadsarchief Amsterdam is inmiddels getoetst aan het ED3-normenkader en in orde bevonden.

Figuur 3 & 4 (DEN, ENUMERATE-NL)

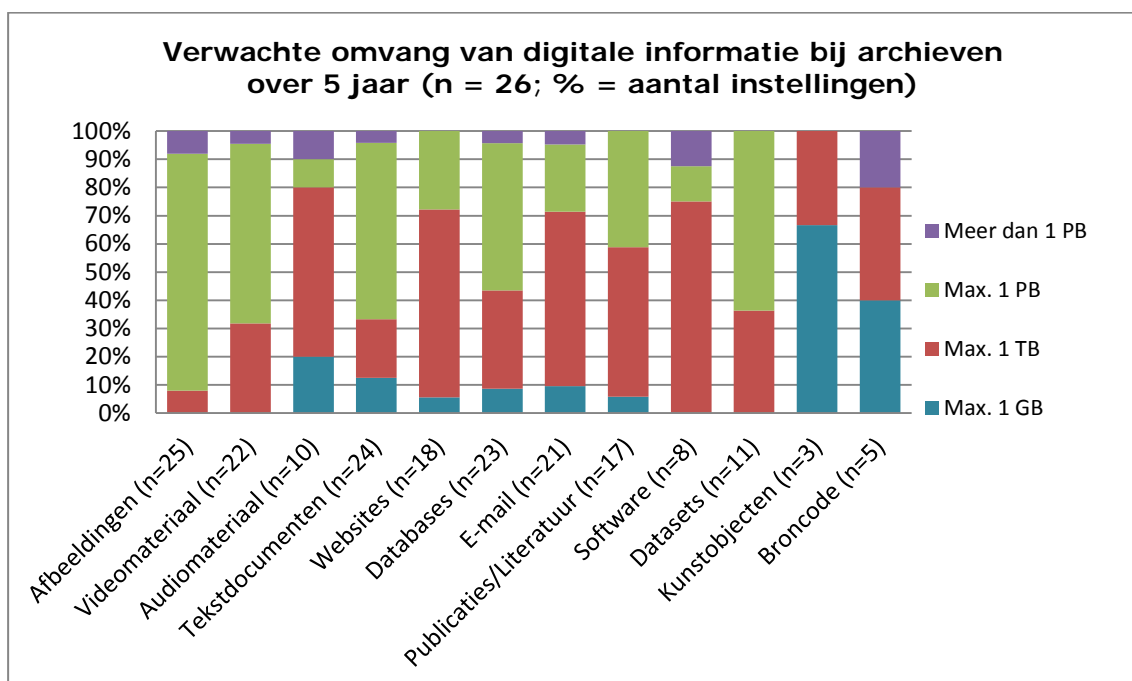
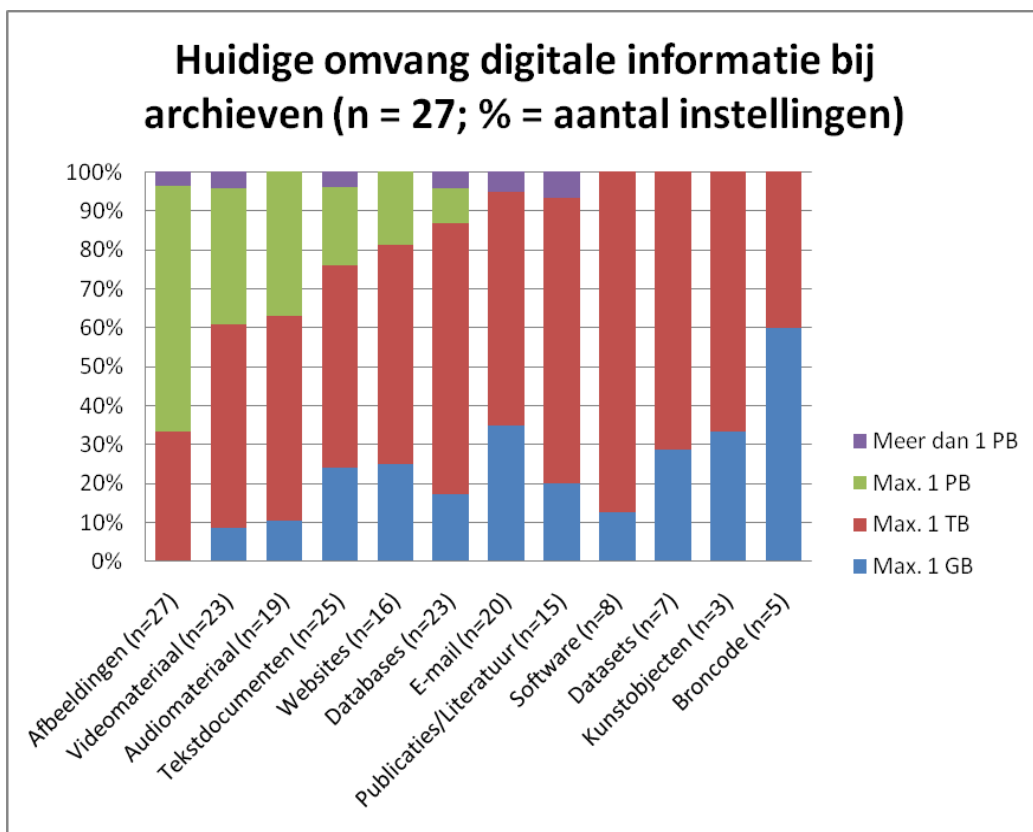
Nog minder archiefinstellingen dan het aantal met een eigen beleid geven aan aangesloten te zijn op de nationale ontwikkelingen (zowel beleidsmatig als in de uitvoering) rond duurzame toegankelijkheid van digitale archieven. De samenwerking is dus nog niet grootschalig op gang gekomen. Meer samenwerking maakt het mogelijk om kwesties die individuele beleidskeuzes overstijgen gezamenlijk te adresseren, zoals kostenbesparing en wettelijke inkadering (niet alleen in relatie tot de archiefwet, maar ook bijvoorbeeld tot het auteursrecht).

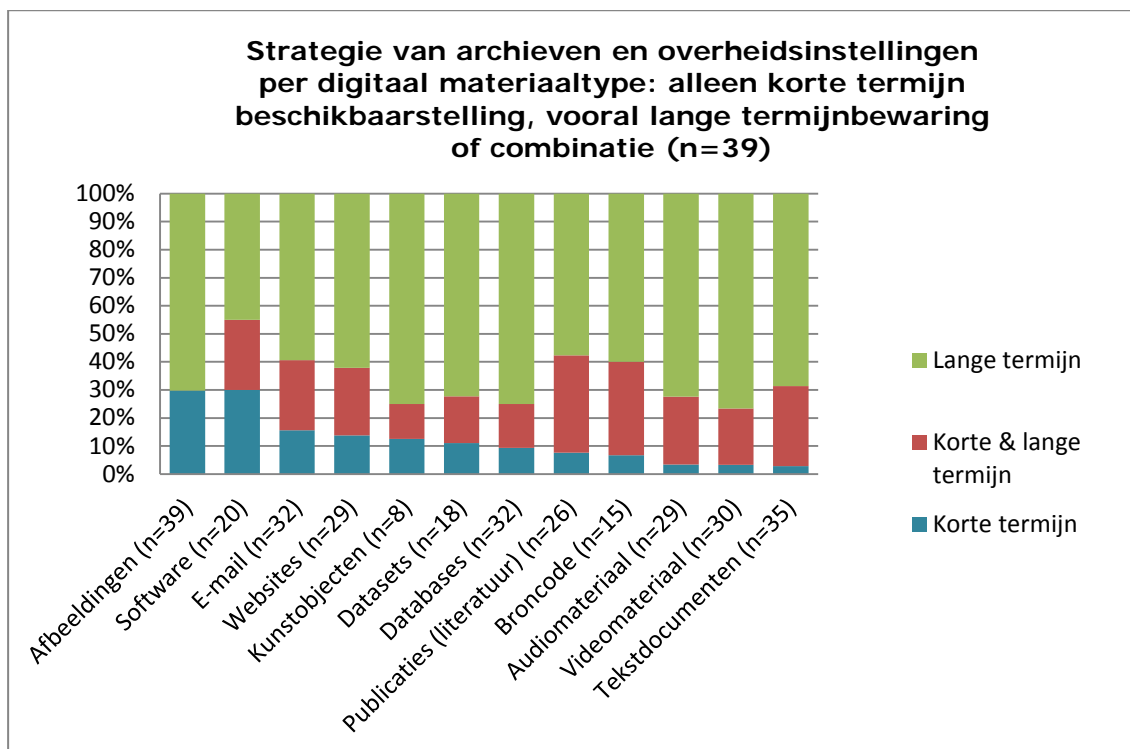
Figuur 5 (DEN, ENUMERATE-NL) & 6 (NCDD werkgroep opslag)

Bijna driekwart van de archiefinstellingen in Nederland verzamelt al *born digital* informatie die voor de langere termijn beheerd dient te worden. Meer dan de helft van de instellingen heeft ook al in de praktijk in meer of mindere mate te maken gehad met dataverlies. Beide figuren onderstrepen de urgentie om op korte termijn beleids- en investeringsbeslissingen te nemen op het gebied van digitaal duurzame archivering, niet alleen voor de eigen organisatie, maar ook binnen de informatieketens waarin men opereert. Het standpunt dat digitale duurzaamheid bij het begin begint, bij de vervaardiging van digitale bronnen, wordt in de gebruikte literatuur breed uitgedragen.

De omvang van de meest voorkomende digitale collecties / informatietypen (afbeeldingen, video- en audiomateriaal en tekstdocumenten) is bij veel archiefinstellingen groter dan 1 Tb maar kleiner dan 1Pb. In de komende 5 jaar zal de omvang van andere collecties (websites, games etc) eveneens tot boven 1 Tb uitgroeien. Slechts een gering aantal instellingen geeft aan te verwachten dat hun digitale collecties in de komende 5 jaar boven de 1 Pb zullen groeien.

Figuur 7 & 8 (NCDD werkgroep opslag)

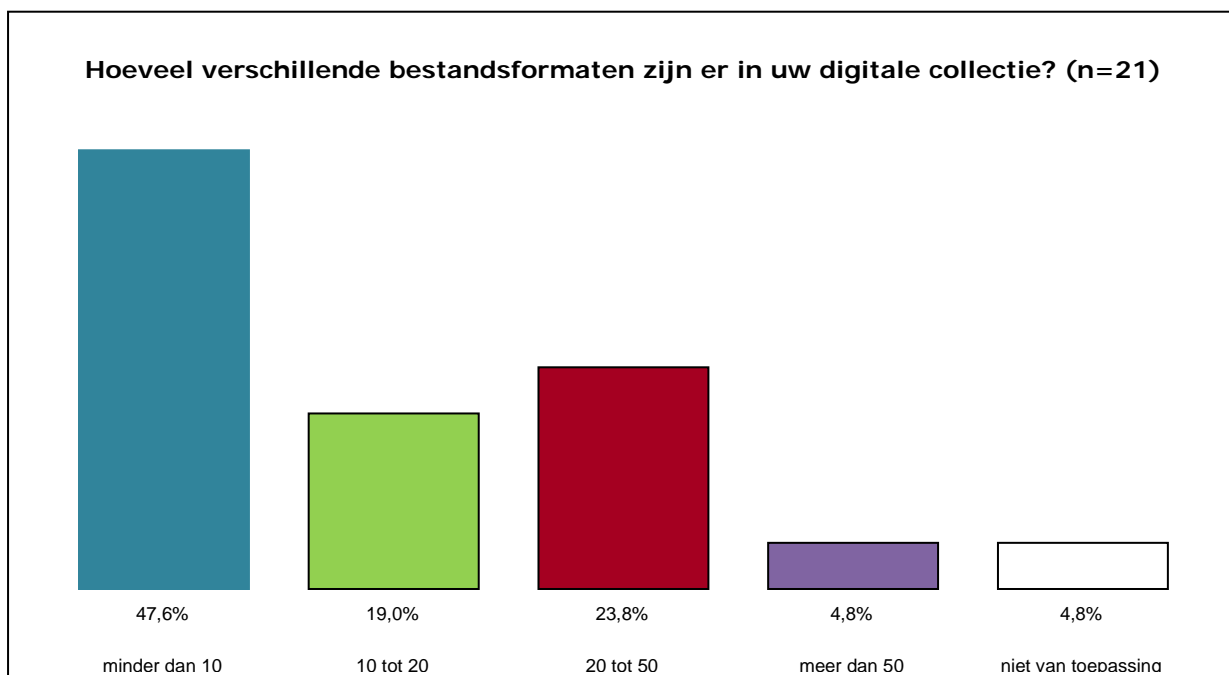

Figuur 9 (NCDD werkgroep opslag)

Voor alle informatietypen geeft een meerderheid van de archiefinstellingen aan dat deze collecties voor de lange termijn bewaard dienen te worden. Er zijn instellingen die aangeven dat ze ook digitaal materiaal beheren dat alleen voor gebruik op de korte termijn bedoeld is, maar voor de meeste informatietypen vormt dat nog geen 10% van alle respondenten.

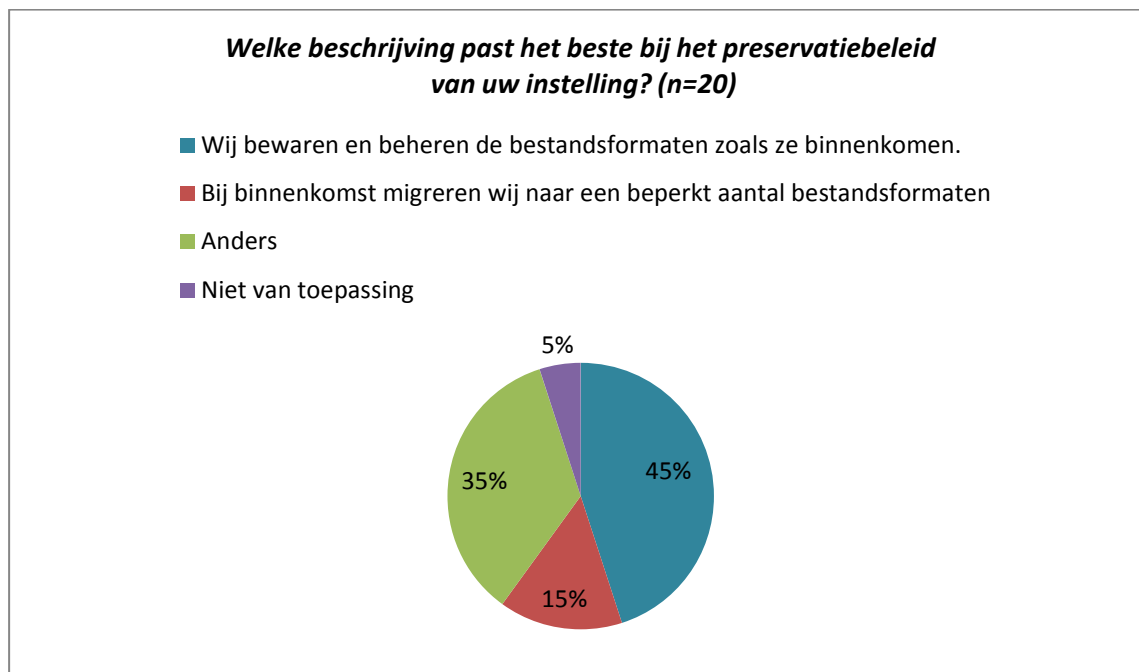
Als we even een zijstap doen naar de informatie die nu nog bij de archiefvormers wordt beheerd en op termijn onder de digitaal duurzame zorg van archiefinstellingen gebracht moet worden: de Erfgoedinspectie heeft opgemerkt (zie *Beperkt Houdbaar?*, p. 11) dat alleen informatie in bepaalde applicaties, zoals een Document Management Systeem of bepaalde elektronische dossiers, tot de archiefbescheiden en het digitaal archief worden gerekend. Digitale informatie in andere applicaties, zoals bedrijfsapplicaties, CAD- en GIS- en financiële systemen, worden vaak niet meegenomen in de plannen voor langetermijnbewaring. Bijna de helft van de zorgdragers (in dit geval de rijksoverheden) heeft niet vastgesteld in welke digitale systemen zich archiefbescheiden bevinden.

In het project De Digitale Feiten heeft DEN onderzoek gedaan naar de bestandsformaten waarin *born digital* informatie wordt opgeslagen. Bijna de helft van de onderzochte erfgoedinstellingen (archieven, bibliotheken en musea) werken met minder dan 10 formaten (veelvoorkomende formaten zijn JPEG, TIFF en PDF), maar een kwart heeft daarnaast ook te maken met meer dan 20 formaten, zo'n 5% zelfs met meer dan 50 formaten. Dit onderstreept het belang van standaardisatie als een van de kernterreinen van digitale duurzaamheid, om beter om te kunnen gaan met toekomstige 'file format obsolescence'.

Figuur 10 (DEN, De Digitale Feiten)

Als we dit koppelen aan het beleid van instellingen om formaten te accepteren zoals ze binnenkomen of om ze te converteren of migreren naar andere formaten, geeft bijna de helft van de instellingen aan de formaten te accepteren zoals ze binnenkomen. Ongeveer 1 op de 6 instellingen converteert data naar een beperkte set geaccepteerde formaten.

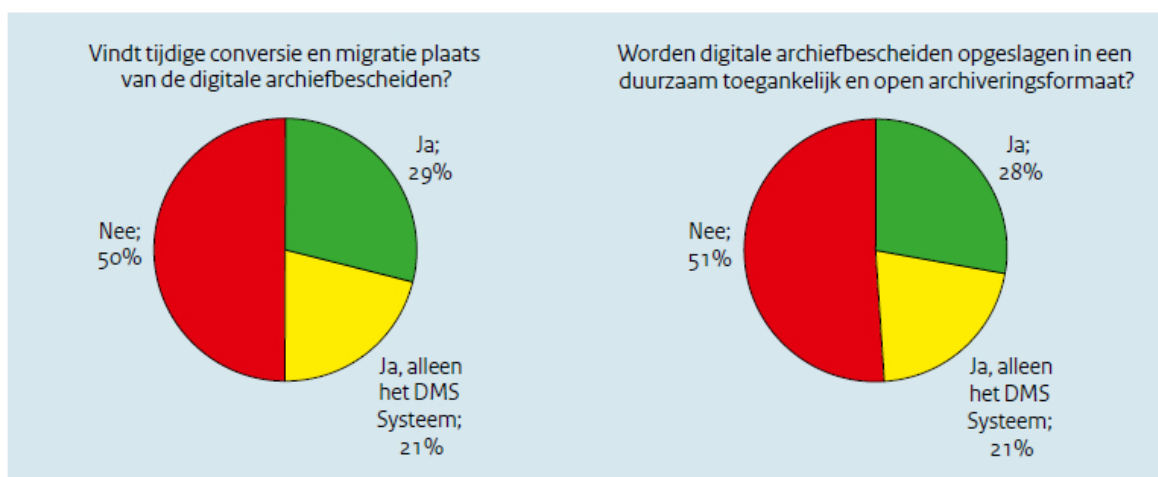

Figuur 11 (DEN, De Digitale Feiten)

Archiefinstellingen gaan dus niet restrictief om met het binnenhalen en bewaren van digitale formaten. In hoeverre dit daadwerkelijk samenhangt met een gebrekkig standaardisatiebeleid bij

de archiefvormers valt te betwijfelen, omdat er (in ieder geval binnen de Rijksoverheid) nog nauwelijks born digitale informatie is overgedragen aan archiefinstellingen¹.

Wat de overheidsarchieven betreft: het is zinvol te kijken naar hun praktijk van standaardisatie van formaten die op termijn aan de archiefinstellingen zullen worden overgedragen. Uit de recente monitor van de Erfgoedinspectie blijkt dat bijna de helft van de rijksoverheden de archiefbescheiden in een open en duurzaam toegankelijk archiveringsformaat heeft opgeslagen.

Figuur 12 (Erfgoedinspectie)

In het rapport *Beperkt houdbaar?* uit de Erfgoedinspectie haar grote bezorgdheid over de onzorgvuldigheid waarmee de overheden hun digitale informatie bewaren, zeker nu het digitaal werken in den brede is ingevoerd. De inspectie stelt dat als er niet snel maatregelen getroffen worden, een deel van de overheidsinformatie voorgoed verloren zal raken. De meeste geïnspecteerde organisaties lijken wel rekening te houden met digitale duurzaamheid, maar dan voornamelijk vanuit de eisen die de bedrijfsvoering (op korte termijn) daaraan stelt. Andere langetermijnbelangen, waaronder verantwoording en eventueel cultuurhistorisch belang spelen niet of slechts op de achtergrond mee bij de archiefvormers.

3.2 Programmalijn 2: Openbaarheid en selectie

Deze programmalijn heeft, in overleg met het programma Archief 2020 en de geconsulteerde experts, niet veel aandacht gekregen in dit onderzoek. Dit onderwerp kan niet eenzijdig vanuit de archiefinstellingen onderzocht worden en zal dus later in het programma Archief2020 nader onderzocht moeten worden. Uit het literatuuronderzoek zijn ook geen facts & figures naar voren gekomen over dit thema (met uitzondering van gegevens over open data, maar zie daarvoor programmalijn 3).

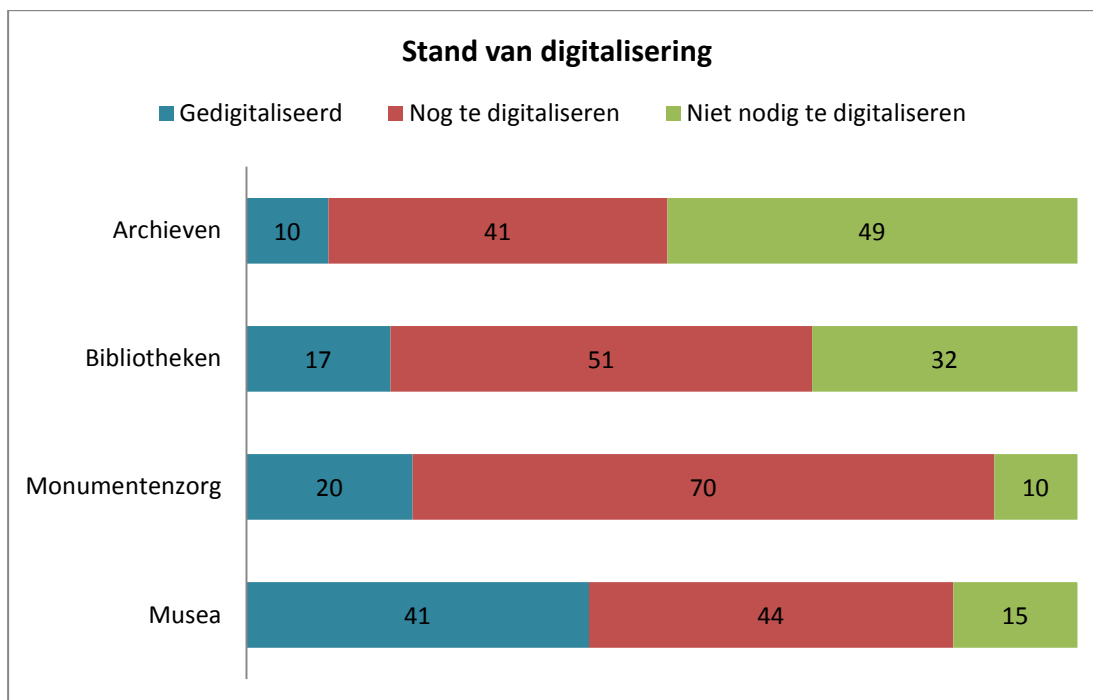
¹ PBLQ/HEC, *Eindrapport Impactanalyse & Scenarioverkenning*, p. 18.

3.3 Programmalijn 3: Toegankelijkheid

De digitale archiefcollectie Nederland bestaat niet alleen uit door archiefvormers overgedragen *born digital* collecties, maar ook uit gedigitaliseerde historische collecties van de archiefinstellingen. Het is dus zinvol om in het kader van de toegankelijkheid te kijken naar het totaal aan digitale collecties die de archieven beheren.

Eerst het erfgoedbrede perspectief: na 10 jaar digitalisering in Nederland hebben de musea de hoogste digitaliseringsgraad bereikt, maar dit is eenvoudig te verklaren door het feit dat de meeste musea veel kleinere hoeveelheden erfgoedmateriaal beheren dan archiefinstellingen of bibliotheken. Het gemiddelde percentage dat archieven volgens eigen opgave gedigitaliseerd hebben, is 10%. Dit is geen gewogen gemiddelde (d.w.z. de schattingen van kleine archiefinstellingen tellen even zwaar mee als die van de grote). Het werkelijke percentage naar strekkende meter archiefmateriaal zal (veel) lager liggen. Ter vergelijking: het Nationaal Archief streeft ernaar over 15 jaar (!) 10% van de rijkscollectie digitaliseerd te hebben in het kader van het project Digitale Taken Rijksarchieven.

De archiefinstellingen geven aan dat de helft van de papieren collecties die ze beheren naar hun oordeel niet gedigitaliseerd hoeft te worden. Als het tempo van digitalisering in de komende jaren op hetzelfde niveau blijft, zal het nog minstens 50 jaar duren voor al het archiefmateriaal is gedigitaliseerd dat de archiefinstellingen zelf digitaliseringswaardig vinden.

Figuur 13 (DEN, ENUMERATE-NL)

Een interessante observatie uit het ENUMERATE-onderzoek is dat archiefmateriaal het vaakst genoemd wordt door Nederlandse erfgoedinstellingen (dus ook door musea en erfgoedbibliotheken) als eigen collecties die nog gedigitaliseerd dienen te worden. Er is feitelijk geen enkel type collectie dat exclusief door één type instelling wordt beheerd en gedigitaliseerd. Alle typen instellingen (archieven, bibliotheken, musea, instellingen voor monumentenzorg en archeologie) digitaliseren foto's, audio, video, archiefmateriaal, boeken, schilderijen etc. Er zal dus steeds meer digitaal archiefmateriaal buiten de digitale diensten van de archieven zelf te vinden zijn. Bij de verdere

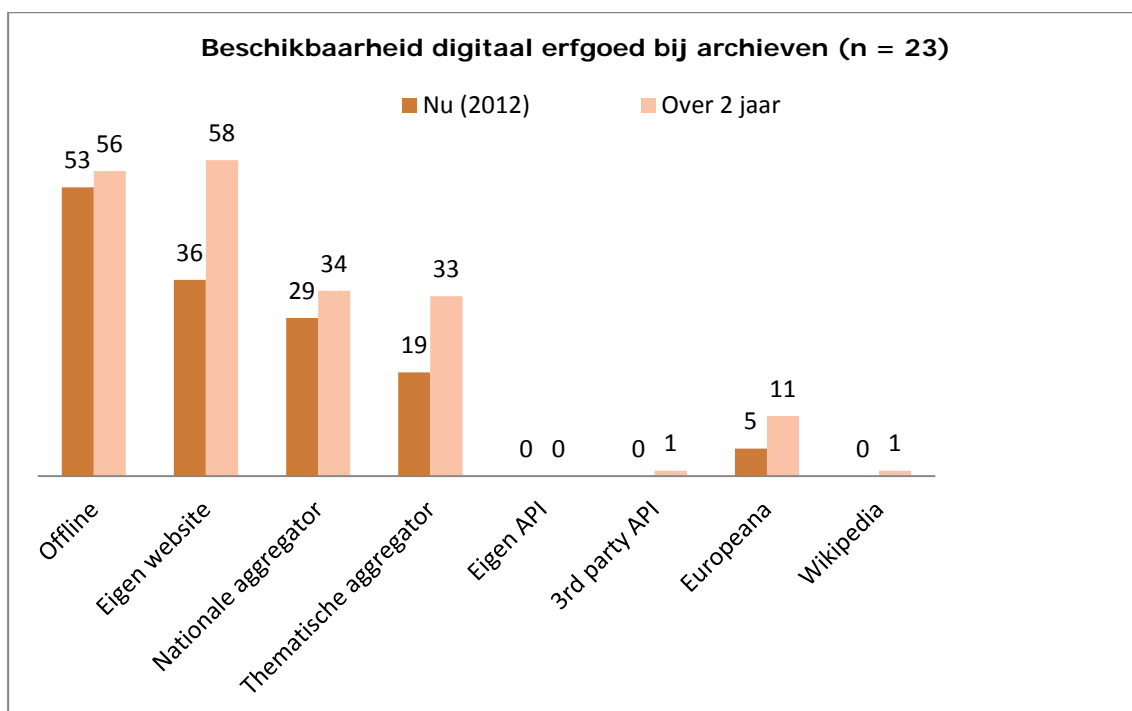
uitbouw van de digitale archiefcollectie Nederland dient hier terdege rekening mee gehouden te worden, om voor de eindgebruikers op een overzichtelijke wijze toegankelijkheid en interoperabiliteit te bewerkstelligen.

Figuur 14 (DEN, ENUMERATE-NL)

Onderzoek onder archiefinstellingen naar de wijze waarop zij hun digitale collecties beschikbaar stellen laat zien dat ruim de helft van hun digitale collecties niet via netwerken beschikbaar is voor hun gebruikersgroepen. Dit hangt voor een belangrijk deel samen met de beperkingen in het auteursrecht op het verspreiden van digitaal materiaal via netwerken. Iets meer dan eenderde van de digitale collectie wordt inmiddels via de institutionele website van het archief beschikbaar gesteld, en daar wordt in de komende 2 jaar ook de grootste groei verwacht. Bijna eenderde van de instellingen biedt hun digitale materialen ook aan via nationale aggregatie (bijv. archieven.nl, Thematis of de Digitale Collectie Nederland) of thematische aggregatoren (zoals Netwerk Oorlogsbronnen of Mijnadres). Er zijn nog nauwelijks archieven die technische voorzieningen hebben getroffen in de vorm van API's² om hun collecties (of collectieinformatie) beschikbaar te stellen voor diensten die beheerd worden door derde partijen.

² Application Programming Interfaces, intermediaire software om functies van een computerprogramma (bijv. een collectieregistratiesysteem) aan te roepen ten behoeve van automatische uitwisseling van (meta)data

Figuur 15 (DEN, ENUMERATE-NL)

Digitale collecties publiceren als open data is een belangrijke nieuwe ontwikkeling, die ook in het programma Archief2020 wordt geadresseerd. Er zijn nog geen gegevens beschikbaar over de mate waarin de archiefsector als geheel de digitale collecties als open data gepubliceerd heeft. Dat archieven er wel actief mee bezig zijn, blijkt uit het overzicht op de website www.opencultuurdata.nl. Van de 38 collecties die via dit platform beschikbaar worden gesteld, zijn 12 collecties (31%) afkomstig van archieven (te weten van Archief Eemland, Erfgoed Leiden, Groene Hart archieven, Nationaal Archief en Regionaal Archief Nijmegen; dat zijn 5 van de 24 instellingen die participeren in OpenCultuurData).

Er zijn meer gegevens bekend over de mate waarin de archieven hun metadata (EAD) in het publieke domein vrijgeven, dankzij de deelname aan APEX. We kunnen de Nederlandse praktijk tevens in een Europees kader plaatsen. De stand van zaken in APEX in september 2013 was als volgt:

	Europa	Nederland	Nederlands aandeel in het totaal in %
Aantal deelnemende landen	26		
Aantal archiefinstellingen	162	40	24,69 %
Aantal archiefbeschrijvingen	> 30 miljoen	8.038.717	25,63 %
Aantal digitale representaties: scans	> 80 miljoen	3.969.511	5,01 %
Inventarissen	160 duizend	37.300	23,43 %

Figuur 16 (APEX)

Ongeveer een kwart van het aantal archiefbeschrijvingen en het aantal inventarissen dat inmiddels via Archieven Portaal Europa (APE) beschikbaar komt - en daarmee ook via Europeana -, komt van Nederlandse archiefinstellingen. Nederland heeft in deze Europese aggregator dus een tamelijk

dominante positie wat betreft de beschrijvingen. Dit is o.a. te verklaren doordat de coördinatie bij het Nationaal Archief ligt, door de deelname van de Nederlandse aggregator Archieven.nl aan Apex (de genoemde aantallen zijn gebaseerd op de apeEAD-import uit Archieven.nl naar APE) en door de extra aandacht die in de afgelopen jaren in Nederland is besteed aan het gebruik van EAD. Als het gaat om het aantal digitale reproducties in Apex, is het aandeel van Nederlandse archiefinstellingen aanzienlijk lager (ca. 5%)³.

3.4 Programmalijn 4: Documenteren van de samenleving

Deze programmalijn van Archief 2020 heeft vooral betrekking op particuliere archieven. Er zijn in recente jaren wel enkele publicaties verschenen die handreikingen bieden aan particuliere digitaal-archiefvormers (bijv. op het gebied van design en architectuur⁴), maar er is weinig kwantitatieve informatie te vinden over de mate waarin digitale particuliere archieven door archiefinstellingen worden beheerd. De Koninklijke Bibliotheek beheert het grootste Nederlandse webarchief, inclusief websites van particulieren. In oktober 2013 had de KB ca. 5100 websites gearchiveerd (8 Tb).

DEN heeft zelf in 2010 onderzoek gedaan naar born digital collecties beheerd door erfgoedinstellingen (archieven, bibliotheken en musea). Onder de 29 instellingen die aan het onderzoek hebben deelgenomen, bevonden zich 7 archieven. We nemen hier twee resultaten over die relevant zijn voor de nulmeting van Archief2020, ook al betreft het hier gegevens over de bredere erfgoedcontext:

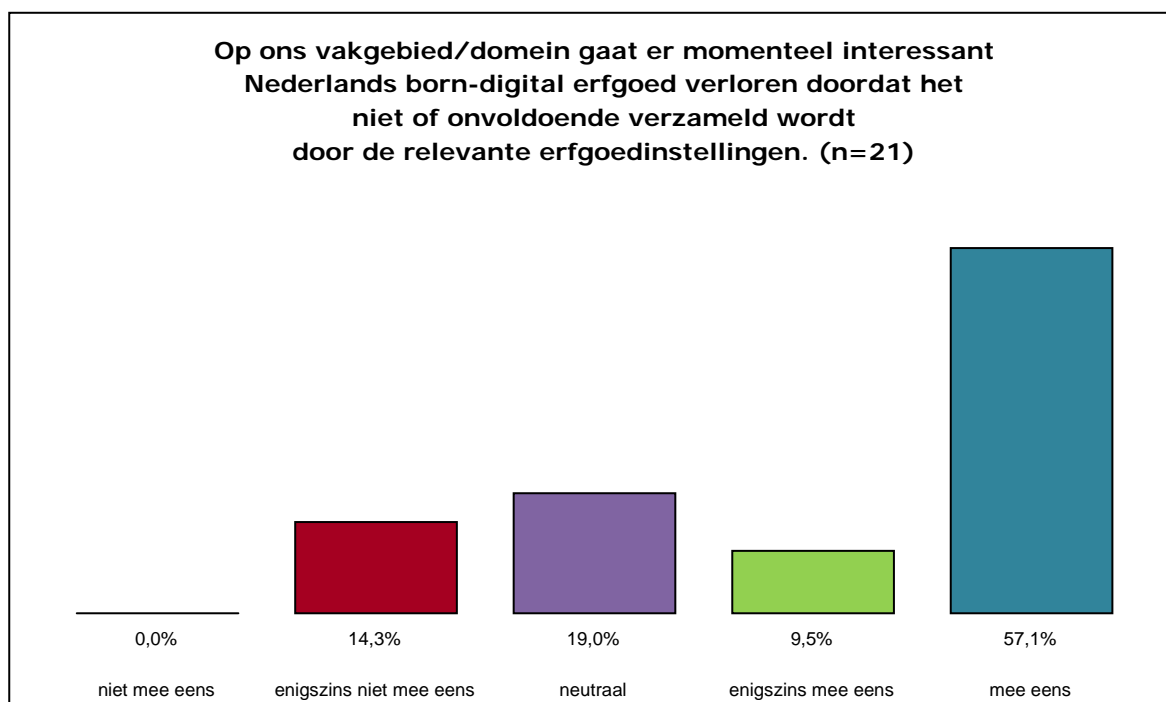
<i>Welke van de volgende uitspraken zijn relevant voor uw instelling? [meerdere antwoorden mogelijk]</i>	n	antwoorden %
Via onze gebruikelijke acquisitiestromen komen born-digital materialen tot ons. Voorlopig wordt daar niets mee gedaan.	2	9,1
Via onze gebruikelijke acquisitiestromen komen born-digital materialen tot ons, die we verwerken.	15	68,2
De werkwijze voor onze gebruikelijke acquisitiestromen is onder invloed van born-digital materiaal sterk veranderd.	8	36,4
Op ons vakgebied/domein zijn er nieuwe bronnen / collectioneringsgebieden voor born-digital materiaal ontstaan, die in principe relevant kunnen zijn voor onze collectie.	12	54,5
Op ons vakgebied/domein zijn er nieuwe bronnen / collectioneringsgebieden voor born-digital materiaal ontstaan, waarop inmiddels acquisitie wordt gepleegd door onze instelling.	8	36,4
22 antwoorden		100,0

Figuur 17 (DEN, De Digitale Feiten)

³ Zie ook <http://www.archief20.org/group/archieven-portaal-europa/forum/topics/nieuwe-release-archieven-portaal-europa>

⁴ Zie bijv. <http://bewaarals.nl/>

DEN heeft ook gevraagd in welke mate er interessant born digital materiaal verloren gaat omdat het niet gecollecteerd wordt door instellingen. 66% van de instellingen gaven toen aan zich te realiseren dat er digitaal materiaal verloren gaat dat redelijkerwijs institutioneel gecollecteerd diende te worden.

Figuur 21 (DEN, De Digitale Feiten)

Dat er digitaal (particulier) materiaal verloren gaat, heeft niet alleen te maken met het ontbreken van geschikte systemen om de digitale informatie in op te slaan, maar vooral ook met organisatorische zaken, zoals het stellen van prioriteiten, het anders inrichten van workflows en het ontwikkelen van specifieke expertise. *Born digital* materiaal dat vrij gemakkelijk in te passen is in de bestaande praktijk (bijv. digitale foto's) krijgt voorrang boven digitale objecten die complex zijn en niet gemakkelijk passen binnen bestaande structuren (bijv. websites, online games en samengestelde digitale objecten).

3.5 Programmalijn 5:Kwaliteitszorg en bestelversterking

De laatste programmalijn van Archief 2020 heeft betrekking op het versterken van het netwerk van organisaties die samenwerken en kennisdelen in de informatieketen. Ook deze lijn heeft in ons onderzoek minder aandacht gekregen, omdat dit niet zonder onderzoek onder de archiefvormers uitgevoerd kan worden. Verder geldt dat in de literatuur die is doorgenomen er nauwelijks kwantitatieve gegevens zijn gevonden over kwaliteitszorg in de hele keten.

Wel heeft DIVA/Erfgoed Nederland in de periode 2004-2009 onderzoek gedaan onder archiefinstellingen naar kwaliteitszorg voor digitale activiteiten en ICT-deskundigheid. De eerste vier onderzoeken waren kwantitatief van aard, het laatste onderzoek was kwalitatief. De onderzoeken richten zich vooral op de situaties binnen de archiefinstellingen, en minder op de informatieketen waarin ze opereerden. Omdat de resultaten van het kwantitatief onderzoek niet

meer online beschikbaar zijn, en bij gebrek aan recentere informatie hierover, presenteren we hierbij enkele relevante resultaten, ook al zullen ze inmiddels enigszins verouderd zijn.

Het onderzoek heeft o.a. de behoefte bij archiefinstellingen gepolst om hun verschillende typen digitale activiteiten te benchmarken.

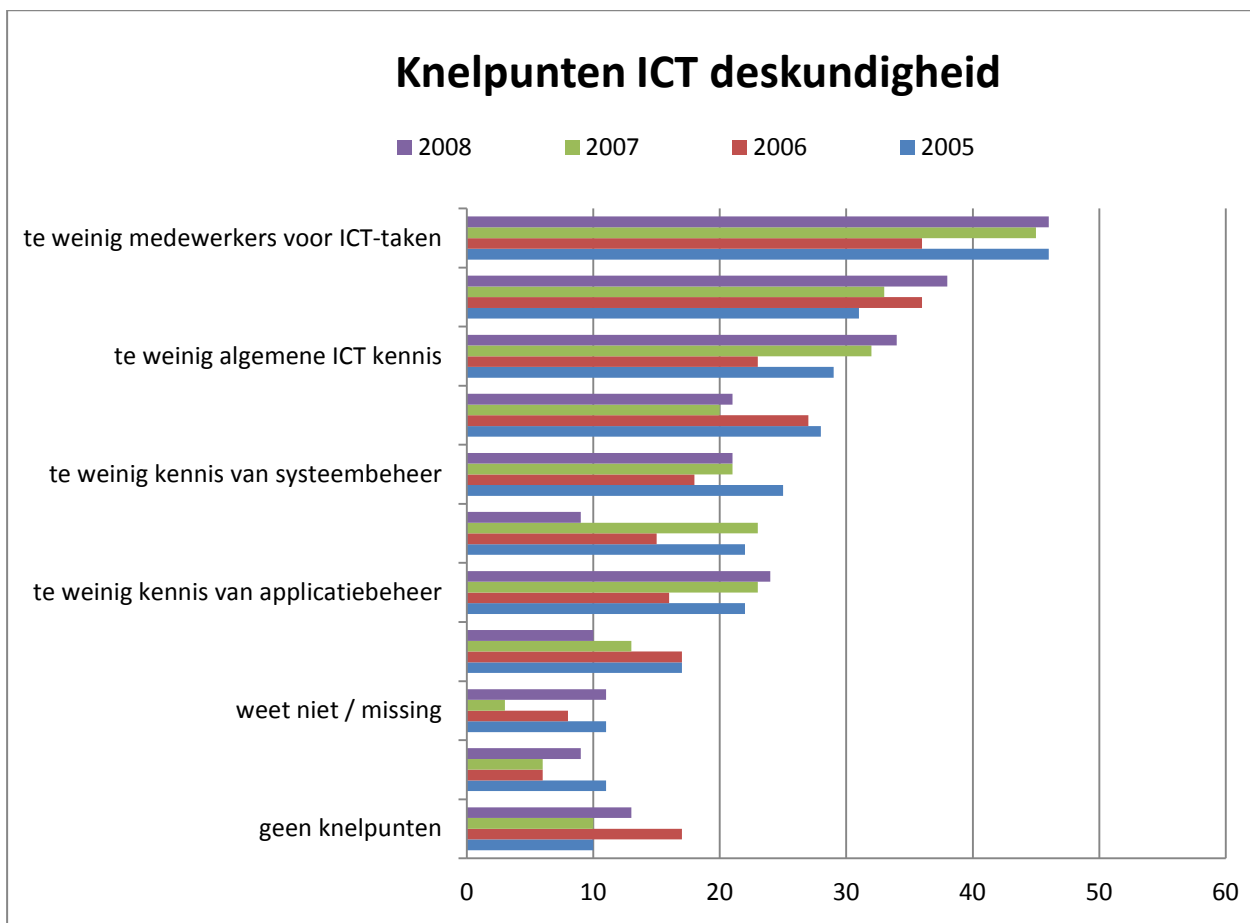
Wensen en mogelijkheden benchmarking 2008 – 2005

Vragen 15 en 16	Willen benchmarken				Kunnen benchmarken			
	2008	2007	2006	2005	2008	2007	2006	2005
Digitalisering archiefmateriaal	68%	67%	79%	59%	32%	35%	39%	29%
Beschikbaarstelling archieven	55%	54%	67%	58%	43%	42%	52%	43%
Toegankelijk maken archieven	57%	52%	50%	43%	43%	39%	46%	38%
Beheer van archieven	43%	44%	42%	39%	38%	32%	43%	36%
Verwerving archiefmateriaal	35%	35%	38%	29%	34%	32%	36%	25%
Anders, namelijk	8%	7%	5%	7%	5%	2%	2%	3%
Geen enkele	4%	6%	4%	8%	25%	20%	17%	17%
Weet niet	14%	15%	7%	18%	14%	22%	11%	27%
% wil / kan benchmarken	82%	79%	89%	74%	61%	58%	72%	56%
Gem. aantal antwoorden	3,2	3,3	3,2	3,2	3,2	3,1	3,0	3,1
N	106	97	103	143	106	97	103	143

Figuur 22 (Erfgoed Nederland, 2008)

Er was in 2008 dus bij ca. de helft van Nederlandse archieven een behoefte om de toegankelijkheid en het beheer van hun digitale archieven te benchmarken. Deze behoefte is opgepakt door BRAIN, die in 2010 een pilot is gestart om dit verder in te richten.

Een tweede nuttige grafiek uit het onderzoek van DIVA/Erfgoed Nederland heeft betrekking op de behoeften bij archiefinstellingen op het gebied van ICT. De helft van de archiefinstellingen gaf in 2008 dat gebrek aan personeel het grootste knelpunt was, gevolgd door te weinig algemene ICT-kennis.

Figuur 23 (Erfgoed Nederland, 2008)

In de vijfde ronde van het onderzoek door Erfgoed Nederland (gepubliceerd in 2010) zijn de knelpunten voor archiefinstellingen nog eens overzichtelijk op een rijtje gezet:

Samenvatting belangrijkste knelpunten

Personeel: hoeveelheid van het personeel en de kwaliteit van het personeel

- onvoldoende capaciteit (veelal bij de kleinere archiefinstellingen)
- management moet juiste visie hebben
- omslag 'oudere' c.q. huidige medewerkers niet altijd mogelijk

Kennis ICT

- kwetsbaarheid van de organisatie doordat alle ICT-kennis bij één persoon zit
- onvoldoende inbedding van ICT kennis binnen de organisatie en op cruciale functies
- onvoldoende kennis om goed met een leverancier te kunnen communiceren
- onvoldoende kennis van praktische zaken en nieuwe begrippen zoals interoperabiliteit en het semantisch web
- versnippering van de kennis binnen de sector. **Oplossing: kenniscentrum**

Financiën

- gebrek aan geld
- beheerskosten per jaar / structurele budgetten voor beheer
- onvoldoende tijd om achter de goede fondsen aan te gaan

Samenwerking / kennisdeling

- samenwerking gemeente en archiefinstelling is niet optimaal
- afdeling DIV en gemeentearchief van elkaar gescheiden, niet handig bij de praktische uitvoering van het werk (2 kleine archiefinstellingen)

Beleid / visie

- een gebrek aan visie waardoor er vaak ook geen informatiebeleidsplan is

Interessant in de rapportage van dit onderzoek is ook de samenvatting die is gegeven over het onderwerp e-depot. Deze samenvatting heeft vier jaar later nauwelijks aan geldigheid ingeboet:

"Voor vrijwel alle archiefinstellingen die gesproken zijn is duurzaam beheer en het E-depot een belangrijk aandachtspunt. Voor vrijwel alle archiefinstellingen geldt tevens dat zij op dit punt onvoldoende zijn voorbereid op de toekomst. De meeste archiefinstellingen volgen de ontwikkelingen op dit vlak van de grote archiefinstellingen (Rotterdam, Amsterdam en het Nationaal Archief) op de voet en hopen dat er één nationaal E-depot komt waarbij zij zich aan kunnen sluiten. Slechts in heel beperkte mate is men zich ook elders in het land aan het beraden op de inrichting van het E-depot (bijvoorbeeld denktank binnen Limburg). Bij de meeste instellingen is nog niet veel zichtbaar van voorbereidingen op dit vlak voor als het E-depot er dan ook daadwerkelijk komt. Aan het gevoel van urgentie voor dit onderwerp lijkt het niet te ontbreken, maar wel aan de tools om zich hier op voor te bereiden, met name voor de kleinere archiefinstellingen. [...] Een ander belangrijk aandachtspunt waarover diverse instellingen hun bezorgdheid uiten zijn de kosten die dit allemaal met zich mee gaat brengen. Ook vanuit dat oogpunt lijkt het noodzakelijk om het landelijk aan te pakken." (Erfgoed Nederland, *Uitkomsten kwalitatieve monitor ICT-deskundigheid 2009*)

Bijlage 1: De archiefsector in enkele kengetallen

In de 'facts & figures' hierboven wordt steeds in algemene zin gesproken over 'de archiefsector' en 'archiefinstellingen'. Om hier een beter begrip van te hebben, bieden we hier enkele kengetallen aan de hand van de Almanak van het Nederlands Archiefwezen (ed. 2013/2014), die als context kunnen dienen bij het aantal respondenten dat genoemd wordt:

Aantal instellingen

- Nationaal archief: 1
- Streekarchieven: 35
- Regionaal Historische centra: 11
- Waterschappen: 9
- Gemeentearchieven: 64
- Kerkelijke archieven: 22
- Bedrijfsarchieven: 36
- Audiovisuele archieven: 17
- Overige archiefbeherende instellingen en documentatiecentra: 55
- Overige instellingen, verenigingen, stichtingen en commissies: 18

Totaal **268** instellingen

Totaalbudget van de rijksarchieven (NA & RHC's): € 41 miljoen euro (opgave NA)

Aantal e-depots

Er zijn in de Nederlandse archiefsector drie op OAIS gebaseerde operationele e-depots:

- het Nationaal Archief (<http://www.nationaalarchief.nl/e-depot>)
- het Stadsarchief Amsterdam (<http://stadsarchief.amsterdam.nl/stadsarchief/e-depot/>). Het e-depot van het Stadsarchief Amsterdam is aan de hand van ED3 getoetst en goed bevonden.
- het Gemeentearchief Rotterdam (zie <http://www.gemeentearchief.rotterdam.nl/informatiebeheer/over-ons/e-depot/>).

Binnen de Rijksoverheid is er ook nog het Centraal Digitaal Depot+ (CDD+) van de Justitiële Informatiedienst van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (<http://www.justid.nl/cdd/>).

Bijlage 2. Gebruikte bronnen

- **APEX**, www.apex-project.eu/
- **BRAIN**, *Kwaliteitsmonitor Dienstverlening Archieven, 2011, bevindingen van een onderzoek onder archiefbezoekers*, i.o.v. BRAIN, 2011. Uitgevoerd door Boud onderzoek en verslag. http://www.archiefbrain.nl/downloads/brain_kda_2011_totaalrap_3.pdf
- **DEN**, *Born-digital erfgoedmaterialen bij een selectie van Nederlandse erfgoedinstellingen*, 2010, i.o.v. DEN door Maurits de Graaf, Pleiade Management en Consultancy. http://www.den.nl/art/uploads/files/DEN/BorndigitalErfgoed_versie20100618.pdf
- **DEN**, *De digitale feiten*, 2008. http://www.den.nl/art/uploads/files/DEN/DDF_web.pdf, bijlage: http://www.den.nl/art/uploads/files/DEN/IOO_web.pdf
- **DEN**, *Enumerate/De digitale feiten, 2011-2013, resultaten van de Nederlandse inbreng in Enumerate*, 2013. <http://www.den.nl/art/uploads/files/DEN/Enumerate-core-survey-NL2012-2013-def20131017-CC.pdf>, Brondata beschikbaar op <http://www.den.nl/art/uploads/files/DEN/2013-08-30-enumerate-core%20survey-NL-2012-2013-v9.xls>
- **Erfgoed Nederland**, N.E. Stroeker, *Uitkomsten kwalitatieve monitor ICT deskundigheid*, 2009. www.panteia.nl
- **Erfgoed Nederland**, N.E. Stroeker, *Monitor ICT-deskundigheidsbevordering, vierde meting*, 2008. (niet online beschikbaar)
- **Erfgoedinspectie**, *Monitor Erfgoedinspectie, Staat van naleving 2011-2012*, 2013, http://www.erfgoedinspectie.nl/uploads/publications/monitor_erfgoedinspectie_staat_van_de_naleving_20112012.pdf
- **NCDD**, *Verslag van de Werkgroep Opslag*, oktober 2013. www.ncdd.nl/documents/verslag_werkgroep_opslag.pdf.